

การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการจัดกิจกรรม พัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่

สมบูรณ์ ชัยชนะ *

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมในการพัฒนาจิตใจ ๒) เพื่อศึกษากิจกรรมการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ/ภาคสนามโดยการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์เสนอแนวคิดของผู้วิจัย เพื่อให้ทราบผลวิจัยที่แท้จริง

ผลการวิจัยพบว่า มนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม แนวคิดในการพัฒนาจิตใจของมนุษย์นั้น นับเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญต่อสังคม ถ้ามนุษย์ได้รับการฝึกอบรมหรือแนวปฏิบัติที่ดีงามและถูกต้อง ย่อมเอื้อประโยชน์ต่อสังคมอย่างมหาศาล หลักพุทธธรรมอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น หลักกรรมฐาน ๒ สิกขา ๓ ขรราวาสธรรม ๔ และอริยสัจ ๔ เป็นต้น เป็นที่ยอมรับและสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

สำหรับกิจกรรมการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่ ดำเนินการโดยเรือนจำนั้นผู้ต้องขังได้รับการอบรมด้านศีลธรรม ฟังพระธรรมเทศนาและคำสอนของศาสนาต่างๆที่ตนนับถือ จัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา ไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนและหลังตื่นนอน การบริหารจัดการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่เป็นการทำงานเชิงบูรณาการ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาจิตใจ จัดให้มีสถานที่อบรมเป็นสัดส่วนและเอื้อต่อการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ

หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่ ได้แก่ สิกขา ๓ สติปัฏฐาน ๔ และอริยสัจ ๔ โดยได้ดำเนินงานด้านต่างๆ เช่น ด้านการนำหลักพุทธธรรมจัดกิจกรรมกลุ่ม ด้านการบำบัดทางด้านจิตใจ ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นต้น และสามารถกล่าวได้ว่า เจตคติหรือความรู้สึกของผู้ต้องขังที่มีต่อหลักพุทธธรรมที่นำมาจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสัมภาษณ์ ส่วนมากเห็นด้วยกับการนำเอาหลักพุทธธรรมหัวข้อดังกล่าวมาพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง จากการสังเกตและสัมภาษณ์เรื่องพัฒนาการด้านพฤติกรรมของผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมโครงการเรือนจำเรือนธรรมและเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ ส่วนใหญ่ได้เรียนรู้หลักพุทธธรรมการแก้ไขปัญหาวีถีชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา สติปัฏฐาน ๔ และอริยสัจ ๔ แล้วนำไปฝึกปฏิบัติทำให้มีพฤติกรรมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ให้ความร่วมมือในการทำงานและฝึกวิชาชีพเป็นอย่างดี ประพฤติตนอยู่ในระเบียบวินัยที่เรือนจำกำหนด ถ้าผู้ต้องขังผ่านกิจกรรมการอบรมพัฒนา

* นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๕๘

จิตใจอย่างจริงจังแล้วเมื่อพ้นโทษออกไปจะไม่เป็นภาระของสังคมและประเทศชาติในอนาคตอย่างแน่นอน

Abstract

The research entitled “Appropriate Dhamma Doctrine Analysis for Mind Evolution Activity for Prisoner in Chiang Mai Central Prison” consists of two objectives : 1) to study the conception and Buddha - dhamma for mind development, 2) to study various activities for mind development of prisoners in Chiangmai Central Prison, and 3) to analyze the appropriate Buddha-dhamma in activity functioning there. This is a qualitative research by searching for and collecting many kinds of data. The result of the research can be clearly shown:

The conception for mind development of human is a necessary and very important thing in society. Human is one of society factors. In case he or she getting correctly trained or practiced, could do a good way for society worldwide. The Buddha-dhamma, the Buddha’s teachings, i.e. Kamma-kāhāna (The place of work), Tisikkhā (Threefold Training), Garāvāsadhamma (Virtues for a good household life) and Cattari Ariyasaccāni (Four Noble Truths), is undoubtedly accepted for human mind development.

For mind development of prisoners in Chiangmai Central Prison, all of prisoners can get moral training, Dhamma listening, or another religions teaching, Dhammasueksa-study and Morning-Evening Chanting. The management is taken by ways of theory and practice section, which is functioned by themselves authorities. Especially, the higher administrators of the prison put the real importance for mind development.

The Buddha-dhammas appropriate for providing activities of the prisoners mind development in Chiangmai Central Prison are: Satipa-kāhāna (The establishment or foundations of mindfulness), Tisikkhā (Threefold Training), Cattāri Ariyasaccani (Four Noble Truths). Three teachings could be used for Grouping Activity, Mind-curing Activity and Behavior-change Activity etc. It can be said that attitude or feeling of prisoners towards the Buddha-dhamma for mind development can be functioned and shown through sincere interviews. Most of the prisoners agreed with taking the Buddha-dhamma as mentioned above for mind development. From the close interviews of the prisoners, we can say that, Tisikkhā (Threefold Training), Cattari Ariyasaccāni (Four Noble Truths) can lead the prisoners to be good and glad persons; having good behaviors, cooperating with working there and being stick with rules and regulations distinctly. In case the prisoners passing the mind development training, will not be the burden of society certainly.

บทนำ

ในสังคมมนุษย์นั้นมีคนดีและไม่ดีปะปนกันไป การแสดงออกทางด้านพฤติกรรมก็มีความแตกต่าง โดยมีสาเหตุมาจากการบ่มเพาะนิสัยในปัจจุบันและนิสัยดั้งเดิมที่มีมาแต่กำเนิด(บุพเพกตปุณญตา) จากการศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาก็มีปรากฏให้เห็นชัดถึงความแตกต่างของคนดีและคนไม่ดี เช่น กรณีของพระองค์สิริมาเถระ เดิมชื่อหิงสกะ เกิดในตระกูลพราหมณ์ บิดาของท่านมีตำแหน่งเป็นโปรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ต่อมาด้วยสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมไปถึงความอ่อนด้อยทางด้านภูมิปัญญา จึงถูกชักนำไปในทางที่ผิด กลายเป็นชาตกรฆ่ามนุษย์ตายจำนวนมาก เมื่อได้ฟังธรรมจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้บรรลุธรรม เป็นพระอรหันต์ผู้มีศีลาจารวัตรอันงดงาม^๑ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เรานั้นมีโอกาสผิดพลาดและสามารถแก้ไขได้ หากมีผู้รู้ที่คอยแนะนำ กระบวนการพัฒนาจิตใจที่ถูกต้องให้ได้รับทราบ และถือปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวอย่างตั้งใจ

ในปัจจุบันสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกมีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เป็นไปในลักษณะของการเติบโต ก้าวหน้า อย่างขาดความสมดุล สถาบันครอบครัวมีความอ่อนแอ ไม่สามารถคุ้มครองคนในครอบครัวให้มีความปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายภายนอกได้ จิตใจถูกหลอหลอมด้วยระบบทุนนิยม ขาดคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมกับการดำรงชีพ จึงทำให้เกิดปัญหาทางสังคมที่รุนแรง ส่งผลให้มีผู้กระทำความผิดกฎหมายบ้านเมืองเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถิติผู้กระทำความผิดและถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ ณ วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๖ มีผู้ต้องขัง จำนวน ๒๑๐,๓๙๕ คน และในวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖ มีผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศจำนวน ๒๘๗,๓๓๕ คน^๒ จากสถิติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในระยะเวลาที่แตกต่างกัน ๑๐ ปี จำนวนผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นถึง ๗๖,๙๔๐ คน เป็นปัญหาที่รัฐบาลจะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน สาเหตุเพราะว่าผู้ต้องขังเหล่านี้เป็นภาระที่รัฐบาลต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกเรื่องหมดงบประมาณในการดูแลในแต่ละปีอย่างมากมาย กระบวนการยุติธรรมต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทการดำเนินงาน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของอาชญากรรมที่เปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม และสิ่งแวดล้อม มีการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการรูปแบบใหม่ มีการทำผิดแบบเครือข่าย เชื่อมโยงและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งกรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม ที่รับผิดชอบควบคุม ดูแลผู้ต้องขัง จำเป็นต้องมีการปรับกลยุทธ์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ให้เป็นไปตามหลักอาชญาวิทยา และหลักทัณฑวิทยา ให้เหมาะสมกับลักษณะของผู้ต้องขังที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการใช้และพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขัง การแก้ไขคนที่กระทำความผิด ให้กลับเป็นพลเมืองดีของสังคม อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข นับว่าเป็นความรับผิดชอบอย่างสูง ที่กรมราชทัณฑ์จะต้องดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จเพื่อให้สังคมเกิดความเชื่อมั่นว่าจะปลอดภัยจากบุคคล

^๑ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗/๔๒๑

^๒ กองแผนงาน, “ทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง”, (นนทบุรี: กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๖) (อัดสำเนา).

เหล่านั้น กรมราชทัณฑ์จึงมีนโยบายการแก้ไขและพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ให้กลับไปเป็นคนดีของสังคมไว้ดังนี้^๓

๑. ให้เรือนจำและทัณฑสถานเป็นแหล่งพัฒนาจิตใจและฟื้นฟูพฤติกรรมที่บกพร่องของผู้ต้องขัง ด้วยการฝึกวิชาชีพที่ตอบสนองทั้งความต้องการของผู้ต้องขัง และตลาดแรงงาน ส่งเสริมการพัฒนาผู้ต้องขังที่มีทักษะและความสามารถพิเศษให้มีฝีมือและความชำนาญยิ่งขึ้น เพื่อสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับของสังคม“ผลิตผล คนดี” และการมีงานทำของผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ

ส่งเสริมการจัดกิจกรรม และนำกระบวนการเรียนการสอนมาใช้อย่างเต็มรูปแบบภายในเรือนจำ เช่น การศึกษาตามอัธยาศัย, การสอนผู้ไม่รู้หนังสือ, หลักสูตร ประถม ม.ต้น ม.ปลาย, สายอาชีพ และระดับอุดมศึกษา เป็นต้น

๒. คิดค้นกระบวนการพัฒนาด้านจิตใจผู้ต้องขัง ให้มีผลสัมฤทธิ์ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง สร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริงและยั่งยืน เช่น โครงการเรือนจำเรือนธรรม การเรียนการสอนธรรมศึกษาตามหลักสูตรแม่กองธรรมสนามหลวง การอบรมจิตตภาวนา เป็นต้น

ในปีพ.ศ.๒๕๕๘ กรมราชทัณฑ์ได้มีนโยบายให้เรือนจำกลางเชียงใหม่ จัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังให้บรรลุผลสำเร็จตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ ประกอบด้วย โครงการอบรมธรรมปฏิบัติเรือนจำเรือนธรรม, การนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมอบรมผู้ต้องขัง, การอบรมจิตตภาวนา, การเรียนการสอนธรรมศึกษา, การจัดกิจกรรมวันสำคัญของชาติและศาสนา, การทำวัตรสวดมนต์ก่อนนอน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว เป็นกิจกรรมพัฒนาจิตใจตามแนวทางหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แต่มีความหลากหลายตามนโยบายที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ซึ่งผู้ต้องขังบางคนผ่านการอบรมพัฒนาจิตใจตามแนวทางพระพุทธศาสนาแล้วก็ยังกลับไปทำความผิดซ้ำ ไม่มีความเกรงกลัวต่อบทลงโทษตามระเบียบเรือนจำ มีพฤติกรรมกระทำผิดอย่างต่อเนื่อง ผู้ศึกษาจึงต้องการทราบว่กิจกรรมที่นำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังนั้นมีหลายวิธี ควรใช้หลักพุทธธรรมหมวดหมู่ใดจึงจะเหมาะสมกับการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่ เพื่อนำเอาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมไปดำเนินการอบรมผู้ต้องขัง ให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบชั่วดี พร้อมกลับตนเป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป

กิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่

เรือนจำกลางเชียงใหม่ได้จัดให้มีกิจกรรมการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์จำแนกเป็นหัวข้อ ประกอบด้วย

^๓ กรมราชทัณฑ์, “นโยบายการปฏิบัติราชการของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม”, (กรุงเทพมหานคร : กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๑) (อัดสำเนา).

^๔ กองแผนงาน, “นโยบายการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗”, (นนทบุรี : กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๗) (อัดสำเนา).

๑. การอบรมผู้ต้องขังเข้าใหม่
๒. การอบรมผู้ต้องขังในวันสำคัญของชาติและศาสนา^๕ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันมาฆบูชา วันจักรี วันฉัตรมงคล วันพืชมงคล วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น
๓. การอบรมโดยวิทยากรต่างศาสนา^๖
๔. การอบรมโดยวิทยากรภายนอก
๕. การแสดงธรรมโดยพระสงฆ์
๖. การเรียนธรรมศึกษาหลักสูตรแม่กองธรรมสนามหลวง
๗. การอบรมจิตตภาวนา
๘. การอบรมผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่ นั้น ได้ดำเนินการตามนโยบายการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ โดยการพัฒนาจิตผู้ต้องขังประกอบด้วยกิจกรรมที่นำเอาหลักธรรมทางศาสนามากำหนดเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้เรือนจำและทัณฑสถาน ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่อง เป็นประโยชน์ในการปรับสภาพจิตใจผู้ต้องขังได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้ต้องขังได้ตระหนักถึงความผิดพลาดที่ผ่านมาในอดีต และปรับปรุงตัวเองให้เข้าสู่กรอบของศาสนา เป็นบุคคลที่สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ทั้งในขณะต้องโทษและเมื่อได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ โดยกิจกรรมการอบรมพัฒนาจิตที่ใช้ในเรือนจำมีการดำเนินงานตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ได้แก่ การสวดมนต์ ไหว้พระตลอดถึงการศึกษาพระธรรมวินัยในศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ ที่ตนเองนับถือ

การอบรมพัฒนาจิตผู้ต้องขังผ่านกิจกรรมต่าง ๆ นั้น เป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในการช่วยกล่อมเกลাজิตใจผู้ต้องขัง ให้เป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนน้อมถ่อมตนและยึดมั่นในความกตัญญูกตเวที คือระลึกถึงพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณ นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังให้ผู้ต้องขังได้น้อมรำลึกถึงพระคุณของผู้มีพระคุณได้แก่ บิดา มารดา และครูบาอาจารย์ เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตต่างๆ อย่างสม่ำเสมอจะมีส่วนช่วยในการขัดเกลাজิตใจผู้ต้องขังให้ประพฤติตนเป็นคนดีและสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และประการสำคัญทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดสมาธิแน่วแน่ในการฝึกฝนหลักคุณธรรมจริยธรรมคำสอนของศาสนา เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจและเสริมสร้างความมีระเบียบวินัย อันเป็นวิธีการที่สำคัญในการเชื่อมโยงหลักธรรมของศาสนาให้เข้าสู่จิตใจผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องและเป็นระบบมากที่สุด ซึ่งจะยังประโยชน์ในการปกครองบังคับบัญชาผู้ต้องขังในอยู่ในระเบียบวินัย และมีโอกาสได้แสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจพร้อมกลับตนเป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป

^๕ ศิวะ แสงมณี, คู่มือการอบรมผู้ต้องขัง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๒.

^๖ กรมราชทัณฑ์, คู่มือเจ้าพนักงานเรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมราชทัณฑ์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๘.

หลักพุทธธรรมในการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่นำมาจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงใหม่ครั้งนี้ พบว่ามีหลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจเป็นจำนวนมาก แต่หลักพุทธธรรมที่กลุ่มเป้าหมายให้การยอมรับว่ามีความเหมาะสมกับการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงใหม่เป็นอย่างยิ่งมีอยู่ ๓ ข้อ ได้แก่ สิกขา ๓ สติปัฏฐาน ๔ และอริยสัจ ๔ เนื่องจากหลักธรรมทั้ง ๓ หัวข้อเป็นหลักธรรมที่ผู้ต้องขังสามารถปฏิบัติได้และเข้าถึงได้โดยง่าย อีกทั้งมีเนื้อหาที่ผู้ปฏิบัติสามารถนำไปปฏิบัติและประสบผลสำเร็จได้ตามความเห็นชอบและลักษณะนิสัยของแต่ละคน จากผลการศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยสามารถกำหนดรูปแบบหลักพุทธธรรมสำหรับนำมาจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีรูปแบบ (Model) โดยสังเขป ดังนี้

รูปแบบ (Model)

หลักการ	กระบวนการ	จุดประสงค์
๑. การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง	๑. จัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ข้อปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาและนำมาฝึกปฏิบัติให้เหมาะสมกับกิจกรรมการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง	๑. เพื่อให้ผู้ต้องขังมีหลักการและเป้าหมายที่เหมาะสมกับการเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมพัฒนาจิตใจตามโครงการต่างๆ การพัฒนาจิตใจเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเอง
๒. การนำหลักสติปัฏฐาน ๔ มาใช้ในการดำเนินกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง	๒. จัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ข้อปฏิบัติหลักสติปัฏฐานและนำมาฝึกปฏิบัติให้เหมาะสมกับกิจกรรมการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง	๒. เพื่อให้ผู้ต้องขังมีสติรู้ตามทันปรากฏการณ์ในปัจจุบัน และบทบาทที่ตนเองได้รับในขณะเข้าร่วมกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจตามโครงการต่างๆ การพัฒนาจิตใจเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเอง
๓. การนำหลักอริยสัจมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง	๓. จัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ข้อปฏิบัติในหลักอริยสัจ ๔ และนำมาฝึกปฏิบัติให้เหมาะสมกับกิจกรรมการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง	๓. เพื่อให้ผู้ต้องขังมีวิธีการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนที่ถูกต้อง

บทสรุป

การนำเอาหลักพุทธธรรมที่กลุ่มเป้าหมายเห็นว่าเหมาะสมในการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงใหม่ไปปฏิบัตินั้น เป็นแนวทางที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจเป็นอย่างยิ่ง จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทำให้ได้ทราบแนวความคิดหรือความรู้สึกของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง

ประกอบด้วยหลักไตรสิกขา สติปัฏฐาน ๔ และอริยสัจ ๔ ส่วนมากเห็นด้วยกับการนำเอาหลักพุทธธรรมหัวข้อดังกล่าวมาจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจ โดยมีข้อสรุป ดังนี้

แนวความคิดที่มีต่อหลักพุทธธรรมแนวไตรสิกขา กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าการเมื่อประพฤติดีมีศีลก็มีความสุขดีไม่มีความเดือดร้อนวุ่นวายใจ ทำให้จิตใจสงบก็เป็นสมมติ เมื่อใจสงบแน่วแน่ผ่องใสก็ช่วยให้คิดคล่อง มองเห็นอะไรๆ ชัดเจน ไม่เอนเอียง มีความเข้าใจดี เกิดปัญญารู้แจ้งแทงตลอดในสภาวะธรรมนั้นๆ หลักการดังกล่าวมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กลุ่มเป้าหมายให้ความสำคัญเป็นอย่างมากซึ่งจะเป็นแนวทางให้บรรลุเป้าหมายคือการรู้จักแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี มีหลักการกล่อมเกลาจิตใจให้อ่อนโยน มีปัญญาเห็นแจ้งในกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ

แนวคิดที่มีต่อหลักพุทธธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ กลุ่มเป้าหมายส่วนมากให้ความสนใจและเห็นด้วยกับการนำเอาหลักสติปัฏฐาน ๔ มาปฏิบัติในเรือนจำกลางเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นแนวทางการพัฒนาจิตใจที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง สรุปความได้ว่าการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็คือการกำหนดรูปรูปนาม การกำหนดรูปรูปนามก็คือ การบำเพ็ญภาวนานกฺขล การบำเพ็ญภาวนานกฺขลก็คือการฝึกตนให้มีสติอยู่กับรูปนาม การมีสติอยู่กับรูปนามก็คือความเป็นผู้ไม่ประมาท ความเป็นผู้ไม่ประมาทก็คือความเป็นผู้ไม่อยู่ปราศจากสติ ผู้ใดไม่อยู่ปราศจากสติ ผู้นั้นชื่อว่าปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเป็นมัชฌิมา คือสายกลาง ปฏิบัติถูกต้องตามพระไตรปิฎก การพัฒนาจิตใจตามแนวสติปัฏฐานนั้นไม่จำกัดด้วยเวลาและสถานที่ จึงเป็นกระบวนการที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในการนำมาพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง

แนวคิดที่มีต่อหลักพุทธธรรมตามแนวอริยสัจ ๔ กลุ่มเป้าหมายส่วนมากมีความเห็นด้วยกับการนำเอาหลักอริยสัจ ๔ มาจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังโดยมีความเห็นโดยสรุปว่า “การปฏิบัติตนตามแนวอริยสัจ ๔ โดยการรู้จักสำรวจปัญหาต่างๆ ที่ตนประสบอยู่ หาสาเหตุที่ทำให้ปัญหานั้นๆ เกิดขึ้น กำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่อยู่ในวิสัยของตน หาวิธีการกำจัดสาเหตุที่ทำให้ปัญหานั้นๆ เกิดขึ้นเพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่นนี้ย่อมเป็นแนวทางเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างถูกวิธี” ซึ่งการดำเนินการตามหลักพุทธธรรมดังกล่าวจะเป็นแนวทางให้บรรลุเป้าหมาย คือ รู้จักแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี หลักอริยสัจ ๔ จึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานด้านการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเรื่องพัฒนาการด้านพฤติกรรมของผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมโครงการเรือนจำเรือนธรรมและเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ได้รับคำยืนยันว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ที่ได้เรียนรู้หลักพุทธธรรมการแก้ปัญหาชีวิตตามแนวไตรสิกขา สติปัฏฐาน ๔ และอริยสัจ ๔ แล้วนำไปฝึกปฏิบัติทำให้มีพฤติกรรมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นให้ความร่วมมือในการทำงานและฝึกวิชาชีพเป็นอย่างดี และประพฤติตนอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่เรือนจำกำหนด ซึ่งหากทุกคนปฏิบัติตนสม่ำเสมอเช่นนี้ ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผู้ต้องขังทุกคนที่ผ่านการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม จะดำรงตนในสังคมภายนอกอย่างเป็นปกติสุข และจะไม่เป็นภาระแก่สังคมและประเทศชาติในอนาคต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมราชทัณฑ์. คู่มือเจ้าพนักงานเรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรม
ราชทัณฑ์, ๒๕๓๙.

ศิวะ แสงมณี. คู่มือการอบรมผู้ต้องขัง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, ๒๕๔๔.

(๒) เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

กรมราชทัณฑ์. “นโยบายการปฏิบัติราชการของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม”. กรุงเทพมหานคร:
กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๑ (อัดสำเนา).

กองแผนงาน. “ทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง”. นนทบุรี : กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๖ (อัดสำเนา).

กองแผนงาน. “นโยบายการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗”. นนทบุรี : กอง
แผนงานกรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๗ (อัดสำเนา).